

PREKYBOS MOTERIMIS IR PROSTITUCIJOS PREVENCIJA LIETUVOJE: LIETUVOS VYRIAUSYBĖS REMIAMŲ PROJEKTŲ ANALIZĖ

Doc. dr. Artūras Blinstrubas

Šiaulių universitetas, Socialinių tyrimų mokslinis centras, Vadybos katedra
Architektų g. 1, LT-78366 Šiauliai
Telefonas 8 (41) 595888
Elektroninis paštas arturas.b@centras.lt

Sigitas Balčiūnas

Šiaulių universitetas, Socialinių tyrimų mokslinis centras, Viešojo administravimo katedra
Architektų g. 1, LT-78366 Šiauliai
Telefonas 8 (41) 595888
Elektroninis paštas balciunas@cr.su.lt

Pateikta 2005 m. spalio 10 d.

Parengta spausdinti 2005 m. lapkričio 24 d.

Santrauka

Lietuvos Respublikos Vyriausybės paskelbtoje Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programoje nurodomas siekis kompleksiskai šalinti prekybos žmonėmis ir prostitucijos priežastis ir sąlygas, sukurti prevencijos priemonių sistemą, užkertančią kelią prekybai žmonėmis ir prostitucijai.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (SADM) rėmė vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų projektus, skirtus priverstinės prostitucijos aukų socialinei pagalbai ir reintegracijai į visuomenę. Daugelis organizacijų, gavusių paramą 2003 m., be tiesioginių reintegracinių paslaugų prostitucijos ir prekybos moterims aukoms, įsipareigojo vykdyti vienokias arba kitokias prevencines veiklas.

Tyrimo tikslą ir mokslinį problemišumą rodo šie klausimai:

1. Kokias prevencines veiklas įsipareigojo atlikti ir atliko organizacijos Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programos vykdytojos?
2. Kokios šių veiklų formos ir turinys? Kiek išsamiai ir metodiškai veiklos turinys apibūdinamas paraiškose ir ataskaitose?
3. Kaip edukacinio veiksmingumo požiūriu vertintinos prevencinės veiklos, kurias įsipareigojo atlikti ir atliko organizacijos, pateikusias paraiškas (o vėliau ir gavusios finansavimą) SADM inicijuotam projektų konkursui?

Siekiant atsakyti į tyrimo klausimus, atlikta 2003 m. projektų paraiškų ir ataskaitų *turinio analizė*, taip pat reintegracines paslaugas teikiančių įstaigų darbuotojų *apklausa žodžiu*, organizuoti *tiriamieji pokalbiai* su vadovais ir darbuotojais organizacijų, aktyviai veikiančių prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos srityje.

Tyrimo išvadose pateikti apibendrinimai ir vertinimai, atspindintys organizacijų SADM paramos gavėjų vykdytas prekybos moterimis ir prostitucijos prevencijos veiklas. Pateiktos rekomendacijos, kaip koreguoti projektus, nukreiptus į prekybos moterimis ir prostitucijos prevenciją. Pasiūlyti šių projektų vertinimo kriterijai.

Pagrindinės sąvokos: prekyba moterimis, prostitucija, prevencija.

Įžanga

Prekyba moterimis – globalinė socialinė problema. Šio reiškinio prevencija tampa ne tik praktinio socialinio darbo aktualija, bet ir mokslinių tyrimų objektu.

Pasaulinėje šios srities tyrimų praktikoje daugiausia orientuojamasi į visuomenės nuostatų ir informuotumo analizę (Kelly, 2002). Tokie tyrimai dažniausiai lydi informacines kampanijas aukų kilmės šalyse ir leidžia išskirti rizikos grupes bei įvertinti grėsmes, įtraukimo ir įsitraukimo į prekybą žmonėmis

ir prostituciją galimybes. Vienas iš reikšmingesnių yra Baltijos šalyse atliktas visuomenės nuostatų ir informuotumo bei prevencinės informacinės kampanijos poveikio tyrimas (Sipavičienė, Gaidys, 2002; IOM, 2001; IOM, 2003). Nemažai darbų skiriama prevencijos makrosistemoms įvairiose šalyse apžvelgti. Atliekama lyginamoji nacionalinių prevencinių programų analizė įstatymų leidybos, kriminalinės teisės, švietimo, žiniasklaidos srityse, aprašoma teigiama patirtis (Lehti, 2003; IOM, 2001; Pajumets, 2004; Wijers, 2002; Bazylevas, Žekonis, 2003).

Lietuvoje vyraujantis prostitucijos ir prekybos moterimis prevencinio darbo programinio finansavimo modelis teikia galimybę rengti ir vykdyti projektus ir vyriausybinėms, ir nevyriausybinėms organizacijoms. Praktika rodo, kad prevencinio darbo srityje pastarosioms tenka nemažas vaidmuo, tačiau jų veiklos specifika pabrėžiančių mokslo darbų nėra gausu. L. Dromantienė (2003), analizuodama nevyriausybinių organizacijų ypatumus, atsiskleidžiančius teikiant socialines paslaugas, pabrėžia veiklos novatoriškumą, formų įvairovę, paradigmu pliuralizmą, darbuotojų įsitraukimą ir motyvaciją. Kiti autoriai (Kedova, 2001, Hanson, Gidycz, 1993; Renton, 2001) nurodo, kad nevyriausybinėms moterų organizacijoms būdingos neagresyvios prevencinės strategijos, nukreiptos į moterų įgalinimą, per jų teisių įsisąmoninimo ir įprasminimo stiprinimą. Tokių strategijų tikslas – suteikti moterims galimybę ir išteklių pačioms kontroliuoti savo gyvenimą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė yra numačiusi prostitucijos ir prekybos žmonėmis prevencijos priemones, kurios įvardytos Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programoje. Kaip strateginis tikslas šioje programoje nurodomas siekis kompleksiskai šalinti prekybos žmonėmis ir prostitucijos priežastis ir sąlygas, sukurti prevencijos priemonių sistemą, užkertančią kelią prekybai žmonėmis ir prostitucijai. Šioje programoje kaip pagrindinės prekybos žmonėmis prevencinės šviečiamosios informacinės veiklos priemonės numatyta: rengti jaunimui paskaitas ir seminarus, organizuoti spaudoje antireklamą sekso paslaugas siūlančių ir sekso turizmo paslaugas teikiančių firmų reklamai; rengti ir leisti šviečiamąją medžiagą prostitutėms ir jų klientams; rengti ugdymo priemones, metodinę literatūrą, kurios atskleistų prekybos žmonėmis, prostitucijos ir sekso turizmo pavojų visuomenei, ir kt. (Žin., 2002, Nr. 6 (231)).

Pagal projektų paraiškas, pateiktas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, vykdžiusiai programos įgyvendinimo 20-ą priemonę „remti vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų projektus, skirtus priverstinės prostitucijos aukų socialinei pagalbai ir reintegracijai į visuomenę“ 2003 m., nustatyta, kad dauguma organizacijų, gavusių paramą 2003 m., be tiesioginių reintegracinių paslaugų prostitucijos ir prekybos moterims aukoms, įsipareigojo vykdyti vienokias arba kitokias prevencines veiklas.

Straipsnyje pristatomo SADM inicijuoto tyrimo **tikslą** ir **mokslinį problemišumą** atspindi šie klausimai:

1. Kokias konkrečias prevencines veiklas įsipareigojo atlikti bei atliko organizacijos – Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programos vykdytojos, SADM paramos gavėjos?
2. Kokios šių veiklų formos ir turinys? Kiek išsamiai ir metodiškai veiklos turinys apibūdinamas paraiškose ir ataskaitose?
3. Kaip edukacinio veiksmingumo požiūriu galima būtų įvertinti prevencines veiklas, kurias įsipareigojo atlikti ir atliko organizacijos, pateikusios paraiškas (o vėliau gavusios finansavimą) SADM inicijuotam projektų konkursui?

Tyrimo objektas – prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos veiklos, 2003 m. vykdytos organizacijų – Lietuvos Respublikos Vyriausybės paramos gavėjų.

Tyrimo metodai: kokybinė turinio analizė, apklausa žodžiu, kokybinis tiriamasis interviu.

Tyrimo teorinis kontekstas

Teorinį šiame straipsnyje pristatomo tyrimo pagrindą sudaro *klasikinis* prevencijos konceptas, apibrėžtas *feministine ekologine ir socioedukacine* atsparumo (angl. *resilience*) ugdymo teorijomis. Toks požiūris atitinka tyrime nagrinėtų projektų vykdytojų – daugiausia nevyriausybinių moterų organizacijų – savitumą. Toliau tekste pateikiame trumpą šio požiūrio apibūdinimą.

Etimologiškai prevencijos terminas (lot. *preventio* – išankstinis įspėjimas) apibrėžia veiksmą, atliktiną siekiant sustabdyti tai, kas gali atsitikti. Bendrąja prasme prevencija nukreipta į sisteminį nepageidaujamų padarinių tam tikroje srityje išvengimą. Prevencijos idėja remiasi tuo, kad nepageidaujami reiškiniai nėra atsitiktiniai pasiskirstę: egzistuoja modelis, aiškinantis priežastingumą ir leidžiantis išskirti modifikuotinus rizikos faktorius, palankius kryptingai intervencijai (Hensrud, 2000). Pagal intervencijos lygį dažniausiai išskiriama pirminė, antrinė ir tretinė prevencija. Klasikinis trijų lygmenų prevencijos modelis į socialinę sritį perkeliamas iš medicinos, visuomenės sveikatos srities taikant dua-

lumo principą (liga < > socialinė problema). Prevencinės veiklos teoriniu pagrindu tampa socialinės problemos išskyrimas bei priežastingumo sąsajų modeliavimas. Taigi socialinės disfunkcijos prevenciją planuojančių ir vykdančių institucijų veiklos schemas priklauso nuo formalios ir nuo neformalios socialinės problemos bei rizikos faktorių apibrėžties.

Toks prevencijos vertinimas leidžia išskirti prevenciją vykdančios organizacijos tipą bei kultūrą, pasireiškiančią prekybos moterimis aukos, prostitucijos samprata, kaip prevencinio darbo modelio kūrimo (arba pasirinkimo) esminį veiksnį. Pavyzdžiui, Tarptautinės migracijos organizacijos (IOM) akcijos prekybos moterimis srityje nukreiptos daugiau į socialinės disfunkcijos darbo migracijos srityje prevenciją. Švietimo ir mokslo ministerijos vykdoma Prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencinė švietimo 2003–2004 metų programa – į disfunkcijos socialinių žinių ir gebėjimų srityje, Vidaus reikalų ministerijos prevencinės priemonės „Plaštakė“ – į disfunkcijos žmogaus laisvės srityje prevenciją. Priklausomai nuo disfunkcijos pobūdžio, išskiriami rizikos faktoriai – intervencijos sritys. Taigi klasikinė prieiga leidžia moterų nevyriausybių organizacijų, vykdančių prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukų reabilitaciją, prevencines priemones apibrėžti kaip savarankišką, savitą tyrimo objektą.

Pagal priežasčių (rizikos faktorių) interpretaciją smurto ir prievartos moterų atžvilgiu prevencijos srityje galima išskirti dvi šiuolaikinio diskurso kryptis: *feministinę ekologinę*, kai priežasčių ieškoma ir prevencinė intervencija nukreipiama į aplinką (šeimą, grupę, bendruomenę, visuomenę), ir *socioeducacinę*, kai pabrėžiamas tiesioginis poveikis asmenybei.

Organizacijoms, tiesiogiai dirbančioms su seksualinės prievartos aukomis, būdingesnė feministinė prevencijos samprata (Carmody, 2003; Mantak, 1995; McMahan, 2000). Prevencinis darbas šiuo požiūriu yra kultūrinių normų keitimas, nes seksualinių, ekonominių ryšių disfunkcijos, tokios kaip seksualinė prievarta, agresyvumas, seksualinis išnaudojimas, iškreipti darbo santykiai, yra kultūriškai nulėmti. Išskirtine forma organizacijos savo veiklą kuria kaip iššūkį vyraujančioms maskuliniškumo formoms ir seksualinėje, ir verslo, ir politinėje kultūroje. Tokiame prevencijos modelyje individuali elgesio kaita pristatoma kaip tiesioginis socialinės aplinkos keitimosi rezultatas, kaip didelės nuostatų ir elgesio įvairovės, susijusios su vyro galia moteriai, kaitos rezultatas. Klasikinei prevencijai, sutelktai į individualias elgesio kaitos strategijas, dažniausiai supriešinami „ekologinė“ socialinių problemų samprata pagrįsti sprendimai. Naujam feministine, ekologine prevencijos paradigma besiremiančiam vyksmui būdinga mažiau formali prevencijos sistema, kryptingos, centruotos veiklos.

Šiuolaikinė socioeducacinė smurto ir prievartos prevencijos paradigma grindžiama atsparumo ugdymu. Atsparumas apibrėžiamas kaip asmens gebėjimas prisitaikyti, t. y. elgtis taip, kaip priimta socialinėje aplinkoje, ir pasižymėti atitinkama kompetencija tuo momentu, kai gyvenimo įvykiai tampa pernelyg sunkūs, stresiniai (Vanistendaal, 1995). Atsparumo konceptas, o tai pirminės prevencijos kontekste itin prasminga, taikomas ne tik individui, bet ir grupei, t. y. kalbama apie šeimos atsparumą, bendruomenės atsparumą (Milstein, Henry, 2000). Atsparumo ugdymas yra švietimo srities prerogatyva, todėl švietimas tampa vienu svarbiausių prekybos moterimis pirminės ir antrinės prevencijos įrankių. Minėtos atsparumo paradigmos prevenciniame darbe šalininkai prevencijos tikslą apibrėžia kaip *socialinės kompetencijos didinimą, tam tikrų žinių ir įgūdžių suteikimą, kad individas sugebėtų išvengti pavojingų situacijų, būtų atsparus gyvenimo sunkumams* (Karmaza ir kt. 2003; Scherer, Thompson, 2002). Būtų klaidinga teigti, kad atsparumo ugdymo koncepcija prieštarauja ekologiniam požiūriui į prekybos moterimis prevencijos problemą. Šių požiūrių prieštaravimo išvengiama tada, kai gebėjimas pasipriešinti destrukcijai ugdomas kaip operatyvi asmens ir socialinių išteklių sąveika siekiant asmenybės darnos.

Tyrimo metodika ir procedūros

Empiriniai duomenys, atspindintys organizacijų – Lietuvos Respublikos Vyriausybės paramos gavėjų vykdytas prevencines veiklas, tyrime buvo renkami taikant turinio analizės, apklausos žodžiu ir kokybinio tiriamojo interviu metodus.

Kokybinės turinio analizės metodas taikytas organizacijų – Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programos vykdytojų, SADM paramos gavėjų – 2003 m. projektų paraiškų ir ataskaitų analizei. Analizės empirinę bazę sudarė 10 paraiškų ir 10 ataskaitų (9 iš jų teikė nevyriausybinių moterų organizacijos). Apklausos žodžiu – nestandartizuoto interviu metodas (Kardelis, 2002; Tidikis, 2003) derinant jį su kokybinio tiriamojo interviu metodu (Белановский, 2001; Квале, 2003) taikytas renkant informaciją iš organizacijų vadovų ir darbuotojų. Tyrėjų grupė 2004 m. gegužės – rugsėjo mėn. aplankė visas organizacijas, dalyvavusias projekte 2003 metais. Interviu pokalbiuose, kurie trukdavo 1,5–2 valandas, rinkta informacija, atspindinti organizacijų vykdytą ir vykdomą veiklą, nukreiptą į prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevenciją bei pagalbą aukoms. Tiriamojo pokalbio principai taikyti ir bendraujant su vadovais ir darbuotojais organizacijų, aktyviai veikiančių bei

atliekančių tyrimus prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos srityje (Tarptautinės migracijos organizacijos (TMO) Vilniaus biuras, viešoji įstaiga „Vaiko namas“).

Tyrimo rezultatai

Toliau pateikiami dažniausi atsakymai į pirmąjį tyrimo klausimą „Kokias konkrečias prevencines veiklas įsipareigojo atlikti bei atliko organizacijos – Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programos vykdytojos, SADM paramos gavėjos?“.

- Kad būtina vykdyti prevencinę veiklą, projektų paraiškose nurodė 7 organizacijos, o nenurodė 3. Pagrindinė nenurodymo priežastis – organizacijos orientavimasis į konkrečių reintegracinių paslaugų teikimą, o ne į prevenciją.

- Paraiškose nurodyta, kad organizacijos numato vykdyti šias informacines, prevencines veiklas (cit.): „moterų organizacijų konsolidavimą, bendradarbiavimo aktyvinimą“; „atskleidimą ir išviešinimą per žiniasklaidą smurto bei seksualinės prievartos šeimose bei smurto šeimose ryšį su vaikų seksualiniu išnaudojimu, pornografija, prostitucija ir prekyba žmonėmis“; „informacijos sklaidimas, siekiant, kad moterys ir merginos, patekusios į prekeivių žmonėmis tinklus ir norinčios iš jų išsivaduoti, išdrįstų kreiptis pagalbos ir pakeisti savo gyvenimo būdą“; „seminarai ir diskusijos apie pavojus, susijusius su prekyba žmonėmis ir prostitucija, ankstyvu lytiniu gyvenimu, smurtu, viliojančiais pasiūlymais greitai praturtėti Vakaruose“; „bendradarbiaujant su informacinėmis priemonėmis, supažindinti visuomenę su buitinio smurto, seksualinės prievartos, vaikų išnaudojimo, pornografijos ir prostitucijos sąsajomis“; „įtraukti merginas ir moteris į „psichologinės-fizinės moterų savignos“ programą“; „informaciniai leidiniai apie teikiamą pagalbą, nemokamos linijos reklama“; „lankstinukų gamyba“; „informacinio pobūdžio paskaitų ciklai profesinių ir vidurinių mokyklų vyresnių klasių moksleivėms“; „šviečiamojo ir prevencinio pobūdžio paskaitos-diskusijos, video ir vaizdinės medžiagos demonstravimas“; „bendravimas su respublikine spauda, televizijomis“; „lankstinukų išleidimas ir platinimas žmonių susibūrimo vietose“; „platininti informacines skrajutes, lankstinukus bendruomenės centre, rajono mokyklose, diskotekose, turgavietėse, parduotuvėse, pieno supirkimo punktuose“; „teikti informaciją telefonu apie grėšiančius pavojus ieškant darbo užsienyje“; „organizuoti diskusijas prekybos žmonėmis ir priverstinės prostitucijos klausimais kviečiantis šioje srityje praktikos turinčius psichologus, kitų krizių centrų atstovus ir prekybos žmonėmis bei priverstinės prostitucijos aukas“. Taigi yra daugybė ketinamo vykdyti prevencinio darbo metodų ir tikslinių grupių, planuojami visi trys prevencijos lygmenys. Be to, veiklos nėra nukreiptos tik į prekybos moterimis ir prostitucijos prevenciją. Paraiškose minima ir buitinio, seksualinio smurto moterų atžvilgiu, ankstyvo lytinio gyvenimo prevencija.

- Projektų ataskaitose organizacijų nurodomos atliktos veiklos iš esmės atitinka jų įsipareigojimus, fiksuojamus projektų paraiškose.

Toliau pateikiami dažniausi atsakymai į antrąjį tyrimo klausimą „Kokios šių veiklų formos ir turinys? Kiek detalai ir metodiškai veiklos turinys apibūdinamas paraiškose ir ataskaitose?“.

- Projektų paraiškų ir ataskaitų autoriai nurodė, kad už projekto lėšas vykdytos gana įvairios prevencinės veiklos. Organizacijų nurodytos 2003 m. Lietuvoje vykdytų prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos formos yra šios: lankstinukų gamyba ir platinimas, seminarai, diskusijos, paskaitos, bendradarbiavimas su žiniasklaida teikiant informaciją ir rengiant straipsnius, „aiškinamieji susitikimai su kaimų bendruomenių nariais“, interaktyvios grupės (psichologinės ir fizinės moterų savignos, saugumo ir pasitikėjimo stiprinimo, asmenybės augimo).

- Analizuojant prevencines veiklas *turinio* požiūriu nustatyta, kad projektų vykdytojai paraiškose ir ataskaitose prevencinių veiklų turinį nurodo gana abstrakčiai. Neretai apsiribojama tokiomis neišsamiomis ir bent kiek konkretesnio veiklos organizacinio edukacinio turinio neatskleidžiančiomis frazėmis kaip: „mes daug dirbame su žiniasklaida“; „vykdysime ankstyvąją prevenciją“; „teikta informacija apie programos veiklą“; „seminarai ir diskusijos apie pavojus, susijusius su prekyba žmonėmis ir prostitucija“; „lankstinukų išleidimas ir platinimas žmonių susibūrimo vietose“; „šviečiamojo pobūdžio paskaitos ir diskusijos“ ir pan.

Dažniausi atsakymai į trečiąjį tyrimo klausimą „Kaip edukacinio veiksmingumo požiūriu galima būtų įvertinti prevencines veiklas, kurias įsipareigojo atlikti ir atliko organizacijos, pateikusios paraiškas (o vėliau ir gavusios finansavimą) SADM inicijuotam projektų konkursui?“.

- Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad organizacijų įsipareigojimais vykdyti prevencines veiklas, vertinant juos edukacinio veiksmingumo požiūriu, yra gana paviršutiniški, neišsamūs, neretai „paskęsta“ tarp kitų kompleksinių projekto įsipareigojimų, apimančių reintegracines paslaugas prekybos moterimis aukoms. Šį teiginį grindžiame ugdymo rezultatų kokybinės diagnostikos nuostata, kad apie ugdymo, kaip labai specifinio proceso rezultatyvumą, neretai sprendžiama ne pagal konkrečius „ap-

čiuopiamus“ proceso rezultato požymius, bet pagal paties ugdymo proceso turinį, jo konceptualumą, metodologinį ir metodinį pagrįstumą, proceso organizatorių išankstinį supratimą ir įsisąmoninimą, kokie konkretūs edukaciniai tikslai jiems svarbiausi vykdant vieną arba kitą priemonę (Gage, Berliner, 1994; Ингенкамп, 1991). Remiantis šia teorine nuostata ir turimais projektinės veiklos dokumentų analizės duomenimis galima daryti prielaidą, kad dauguma organizacijų, 2003 m. projektų vykdytojų, neturėjo aiškios prevencinės veiklos strategijos. Ši tyrėjų pastaba galėtų būti ne tiek svarbi, jei visos organizacijos, gavusios finansavimą 2003 m., būtų teikusios realias reintegracines paslaugas „apčiuopiamam“ aukų skaičiui. Kaip rodo tyrimas, kai kurios organizacijos, stokodamos aktyvumo arba galimybių ieškoti aukų ir įtraukti jas į reintegracijos sistemą, iš esmės apsiribojo tik prevencinių priemonių vykdymu. Taigi manytume, kad tokioje situacijoje natūralus tampa lūkestis, kad prevencinių priemonių vykdytojas geriau suvoktų pagrindinę savo atliekamą veiklą ir tą suvokimą atspindėtų projekto dokumentuose.

- Pokalbių su organizacijų darbuotojais metu išsiaiškinta, kad nepaisant vykdytų prevencinių veiklų eklektiškumo, atlikti darbai leido organizacijoms sukaupti patirtį ir sužinoti, kaip edukacinio poveikimo požūriu būtų galima geriau organizuoti prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos veiklas ateityje.

- Kai kurios organizacijos nurodė, kad prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencinėms priemonėms vykdyti jos samdė šios srities specialistus – psichologus (pvz., iš viešosios įstaigos „Vaiko namas“, vadovas – E. Karmaza). Nustatyta, kad toks žingsnis, kai prevenciniams renginiams, ypač tikslinėse padidintos rizikos grupėse (pvz., vaikų globos namuose), vesti pasitelkiami specialistai, yra naudingas abiem šalims. Organizacijai, trūkstant laiko ir neretai – kompetencijų, nereikia „imituoti“, kad vykdo edukacinio poveikimo požūriu prasmingas veiklas, o specialistų komandos savo ruožtu gali ne tik atlikti tai, ką jie kvalifikuotai sugeba daryti, bet ir vykdyti lygiagrečiai tyrimus bei kartu kurti naujas veiksmingas, eksperimentiškai patikrintas edukacines metodikas prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos tikslais.

Apibendrinant prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos, vykdytos Lietuvoje 2003 m. SADM finansuojamų projektų bazėje, padėtį galima teigti, kad, nepaisant pateiktų kritinių pastabų, organizacijų projektų dalyvių atlikta veikla vertintina teigiamai. Organizacijų vykdytos veiklos prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos srityje leido sukaupti vertingos patirties ir žinių, kaip ateityje galima būtų optimizuoti šią veiklą.

Išvados ir rekomendacijos

Kaip tyrimo metu atliktos prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos padėties analizės rezultatai pateikiame keletą apibendrinimų ir rekomendacijų, kaip galima būtų optimizuoti prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevenciją, vykdomą SADM finansuojamų projektų bazėje.

- Tyrimo metu nustatyta, kad beveik visi Lietuvoje veikiančios prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukų reintegracijos sistemos dalyviai nurodydavo, kad pagrindinis būdas, galintis sumažinti prekybos žmonėmis ir prostitucijos plitimą Lietuvoje, – tai veiksmingas, koordinuotas, kooperuotas prevencinis (plačiąja prasme) darbas.

- Organizacijos, pretenduojančios į projektinį finansavimą prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijai vykdyti, turėtų aiškiau apibrėžti, kokio pobūdžio veiklas jos vykdys – informacines šviečiamąsias (tikslinė grupė – Lietuvos visuomenė), ar prevencines (tikslinė grupė – merginos, ypač iš rizikos grupių).

- Informacinės šviečiamosios veiklos savo formomis ir turiniu turėtų būti nukreiptos į Lietuvos visuomenę, kurioje dar nepakankamai žinomi prekybos žmonėmis mastai, be to, yra daug neigiamų stereotipų moterų, užsiimančių prostitucija, atžvilgiu.

- Prevencinės veiklos savo formomis ir turiniu turėtų būti labiau orientuotos į merginas, kurių socializacija (dėl segregacinio ugdymo internatinio tipo įstaigose arba dėl probleminių gyvenimo sąlygų, individualių psichinių traumų ir kt.) yra įgavusios nesėkmės bruožų (stokojama šeimos ir darbo vertybių, iškreiptas lyčių vaidmenų supratimas, trūksta socialinių įgūdžių, išugdytas psichinis, socialinis, ekonominis bejėgiškumas ir pan.).

- Prevencinėse veiklose, ypač dirbant su rizikos grupių merginomis, neturėtų būti apsiribota pasikaitų pobūdžio informaciniais renginiais. Būtina ieškoti interaktyvių, adaptuotų, t. y. edukaciniu požūriu veiksmingesnių prevencinės veiklos formų, nukreiptų į merginų psichologinio atsparumo, pasitikėjimo savimi, savarankiško sprendimų priėmimo ir panašių gebėjimų bei savybių ugdymą.

- Tikslinga finansuoti projektus, kurių teikėjai įsipareigotų dirbti tik prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos (plačiąja prasme) srityje. Tyrimas parodė, kad tokie projektai būtų labai naudingi provincijos rajonams. Mažuose miestuose dėl jų specifikos („visi žino viską“, t. y. nepakankamos

galimybės užtikrinti aukų anonimiškumą, saugumą ir pan.) labai sudėtinga teikti realias kompleksines reintegracines paslaugas aukoms, tuo tarpu sisteminga prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencija provincijos rajonų centruose ir kaimuose itin aktuali, nes daug merginų, patekusių į prekybos moterims tinklą, yra merginos iš provincijos kaimų ir miestelių.

• Prevencinių projektų (arba kompleksinių reintegracinių projektų prevencinės dalies) pagrindiniai kriterijai juos vertinant galėtų būti šie požymiai ir aplinkybės:

- 1) ar projekto teikėjas nurodo (atskiria), į kokią prevencinės veiklos sritį orientuojasi: į informacinę šviečiamąją ar į tiesioginį interaktyvų prevencinį darbą su rizikos grupių merginomis;
- 2) kiek konceptualiai apibūdintos numatomų atlikti prevencinių veiklų formos ir turinys, t. y. ar iš projekto paraiškos (arba ataskaitos) teksto galima pakankamai aiškiai suprasti, kokių edukacinių tikslų, nukreiptų į merginų tobulėjimą, numato siekti organizacija; kokios pasirinktos veiklos formos ir kokios tikslinei grupei jos planuojamos taikyti; kiek interaktyvus šių prevencinės veiklos formų turinys;
- 3) kaip planuojama dirbti: atskirai, pavieniui ar bendradarbiaujančių organizacijų tinkle; numatoma ir išsamiai apibūdinta partnerystė su kitomis organizacijomis, užsiimančiomis panašia veikla, galėtų būti vertinama kaip pranašumas.

LITERATŪRA

1. **Bazylevas I., Žekonis R.** Prekybos žmonėmis kontrolė ir prevencija Lietuvoje. – Vilnius, 2003.
2. **Carmody M.** Sexual ethics and violence prevention // *Social and Legal Studies*. 2003. Vol. 12 (2).
3. **Dromantienė L.** Nevyriausybių organizacijų vaidmuo stiprinant socialinę sanglaudą // *Socialinis darbas*. 2003. Nr. 2 (4).
4. **Gage N. L., Berliner D. C.** Pedagoginė psichologija. – Vilnius: Alma littera, 1994.
5. **Hanson K., Gidycz C.** Evaluation of a sexual assault prevention program // *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 1993. Vol. 61.
6. **Hensrud D. D.** Clinical preventive medicine in primary care: background and practice / *Delivering primary preventive services*. – Mayo: Clin Proc March, 2000.
7. **IOM.** Trafficking and Prostitution in the Baltic States: Social and Legal Aspects. – IOM, Helsinki, 2001.
8. **IOM.** Prevention of Trafficking in Women in the Baltic States. Final Report. – IOM, Vilnius, 2003.
9. **Kardelis K.** Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. – Vilnius: Judex, 2002.
10. **Karmaza E., Šimaitis A., Kvietkienė G. ir kt.** Prekyba moterimis ir vaikais: Metodiniai patarimai pedagogams. – Kaunas: Spindulys, 2003.
11. **Kedova L.** The role and tasks for women NGOs in the prevention of trafficking in women and children / *CVME, Confrontation of the Trafficking in Women from Balkan States, Russia and Ukraine in the countries of the EU*. – Ionnina, Research and Support Centre for Victims of Maltreatment and Social Exclusion. 2001.
12. **Kelly L.** Journeys of Jeopardy: A Review of Research on Trafficking in Women and Children in Europe. IOM Migration Research Series. – International Organization for Migration Publication, 2002.
13. **Lehti M.** Trafficking in women and children in Europe. HEUNI Paper No. 18. – Helsinki, 2003.
14. **Mantak F.** Creating an alternative framework for preventing rape: Applying Haddon's injury prevention strategies // *Journal of Public Health Policy*. 1995. Vol. 16(1).
15. **McMahon P.** The public health approach to the prevention of sexual violence // *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*. 2000. Vol. 12 (1).
16. **Milstein M. M., Henry D. A.** Spreading Resiliency: Making It Happen for Schools and Communities. – London: Sage Publication, 2000.
17. **Pajumets M.** Prostitution – a social preoblem? The view on prostitution's nature, causes and effects in the Baltic states and nord-western Russia. – Tallinn, 2004.
18. **Prekybos** žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002-2004 metų programa // *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 6 (231).
19. **Renton D.** Sex Trafficking of Children in Albania. Save the Children. – Tirana, 2001.
20. **Thompson S., Peer J.** Support manual: a guide to setting up a peer listening project in education settings. The Mental Health Foundation. – London, 2002.
21. **Sipavičienė A., Gaidys V.** Prekyba moterimis Baltijos šalyse: visuomenės požiūris ir informuotumas. – Vilnius: Tarptautinė migracijos tarnyba, Socialinių tyrimų institutas, 2002.
22. **Tidikis R.** Socialinių mokslų tyrimų metodologija. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
23. **Vanistendael S.** Resilience: Building on People,s Strenghts. – Geneva: ICCB, 1995.
24. **Wijers M.** Only rights can stop wrongs A critical assessment of anti-trafficking strategies / Paper presented at EU/IOM STOP European Conference on Preventing and Combating Trafficking in Human Beings — A Global Challenge for the 21st Century. September 18-20. – Brussels, 2002.
25. **Белановский С. А.** Глубокое интервью. – Москва: Николо-Медиа, 2001.
26. **Ингенкамп К.** Педагогическая диагностика. – Москва: Педагогика, 1991.
27. **Квале С.** Исследовательское интервью. – Москва: Смысл, 2003.

TRAFFICKING OF WOMEN AND PREVENTION OF PROSTITUTION IN LITHUANIA: ANALYSIS OF PROJECTS BUDGETED BY THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

Assoc. Prof. Dr. Artūras Blinstrubas

Sigitas Balčiūnas

Šiauliai University, Lithuania

Summary

Trafficking in Human Beings and Prostitution Control as well as Prevention Program as of 2002-2004 announced by the Government of the Republic of Lithuania indicates an objective to eliminate trafficking in women and prostitution reasons and conditions, develop system of prevention restricting trade in people and prostitution.

Ministry of Social Security and Labour of the Republic of Lithuania supported state and private organizations projects intended for reluctant prostitution victims' social support and reintegration into the society. Majority of organizations, which received support in 2003, undertook an obligation to perform prevention activity including direct reintegration support of prostitution and trafficking of women victims.

The aim of the study and scientific problem is indicated by the following questions:

1. What prevention activities shall be performed by the organizations involved in Trafficking in Human Beings and Prostitution Control as well as Prevention Program as of 2002-2004?
2. What is the content and form of these activities? Do applications and reports include detailed and methodic activity content?
3. What is the evaluation of prevention activities performed by the organizations, which undertook the obligations and submitted applications (received funding) for the project initiated by the Ministry of Social Security and Labour?

The study includes analysis of projects applications as of 2003, reintegration support institutions personnel survey, interrogation with managers and personnel of organizations acting in the field of trade in people and prevention of prostitution.

Study conclusions and evaluation specify trafficking of women and prevention of prostitution activities performed by organizations, which received the Ministry of Social Security and Labour support. Recommendations of projects intended for trafficking of women and prevention of prostitution were submitted. Projects evaluation criteria were proposed.

Keywords: prevention, trafficking of women, prostitution.